

Röster från skuggsamhället

– att leva som papperslös i Sverige

Röster från skuggsamhället

– att leva som papperslös i Sverige

**STOCKHOLMS
STADSMISSION**

© 2015 Svenska Röda Korset och Stockholms Stadsmission

ISBN/Artikelnummer: 978-91-86089-27-6

TEXT: Charlotta Arwidson, Maria Pernold, Lisa Hallstedt och Sandra Dolietis på Svenska Röda Korset samt Inger Ekbohm på Stockholms Stadsmission. Frilansjournalisten Åsa Secher och Andrea Ahlenius på Rippler Communications.

PROJEKTANSVARIGA: Charlotta Arwidson och Nathalie Piehl på Svenska Röda Korset, Sandra Axell och Inger Ekbohm på Stockholms Stadsmission, samt Andrea Ahlenius på Rippler Communications.

FOTO: Marie Sparreus

ILLUSTRATÖR: Ida Björs

FORMGIVNING: Raring Design

TRYCK: Strokirk-Landströms AB

De papperslösa personerna som intervjuats i den här rapporten heter egentligen något annat.

07	Förord
09	Mötesplats för papperslösa
13	Papperslösas rättigheter idag
14	Barn och ungdomar utan papper
22	Fattiga och med få möjligheter till hjälp
27	Våld i Sverige mot papperslösa
30	Kvinnors utsatthet i asylprocessen
34	Papperslösa som utsatts för tortyr
39	Slutsatser
40	Källor och ytterligare läsning

En utsatthet som inte hör hemma i ett välfärdssamhälle

Vi lever i en värld i förändring. Inte sedan andra världskriget har så många människor varit på flykt från krig och katastrofer som idag. Aldrig tidigare har de sociala klyftorna mellan rika och fattiga varit så djupa. Även Sverige påverkas av den fattigdom, misär och de krig som råder i andra delar av världen.

Ett tydligt exempel är att Sverige under år 2014 har tagit emot många fler asylsökande personer än tidigare år. Ett annat är ett växande antal fattiga människor från Europa som kommer till Sverige för att söka försörjning.

Samtidigt har ett skuggsamhälle skapats, vid sidan av välfärdsstaten. Svenska Röda Korset och Stockholms Stadsmission möter allt oftare de "osynliga" människorna, de som officiellt inte finns här, men som likväl är närvarande bland oss. De kallas för papperslösa och är personer som av olika skäl befinner sig i Sverige utan tillstånd.

Papperslösa har sedan år 2013 vissa rättigheter i Sverige – rätt att gå i skolan och delvis tillgång till sjukvård. Utöver det är papperslösa fortfarande rättslösa på många andra områden. Det finns en utbredd fattigdom och man är ofta helt utlämnad åt andras välvilja. Riskerna för att exploateras, utnyttjas och utsättas för våld eller annat brott är högre hos denna grupp än hos andra. Att göra sin röst hörd som papperslös är dessutom förknippat med risken att bli utvisad.

Trots det upplever många att det inte finns något alternativ till livet som papperslös. Att återvända till sitt hemland eller ta sig till ett annat land upplever många är

förenat med stora risker och därmed ett värre alternativ än att stanna kvar och leva som papperslös.

Med den här rapporten vill Svenska Röda Korset och Stockholms Stadsmission synliggöra människor i vårt samhälle som inte syns. Att ge dem som inte har möjlighet att höja sin röst för att påverka sin livssituation en möjlighet att med egna ord beskriva den. Rapporten tar upp en utsatthet som inte hör hemma i ett välfärdssamhälle.

Vi känner stark oro över vad vi ser i mötet med papperslösa i våra verksamheter och vill med organisationernas gemensamma kunskap få till en avgörande förändring. De långsiktiga konsekvenserna av skuggsamhället har ännu inte kommit upp till ytan.

Det finns vägval att göra kring hur samhället bör bistå de personer som befinner sig i papperslöshet för att säkerställa att de behandlas och bemöts på ett humant och värdigt sätt. Med rapporten och dess rekommendationer vill vi visa vägen för dessa vägval.

Stockholm april 2015

Ulrika Årehed Kägström
Generalsekreterare, Svenska Röda Korset

Marika Markovits
Direktor, Stockholms Stadsmission

”Röda Korsets roll är att ge stöd till de mest utsatta i samhället, oavsett legal status. En människa kan inte vara illegal. Vi tycker att alla människor har rätt till ett värdigt liv och försörjning var de än befinner sig. Vi tycker också att det är ett steg i rätt riktning att papperslösa har fått rätt till sjukvård och skola i Sverige, men det är inte tillräckligt.

Utifrån våra grundprinciper om humanitet och opartiskhet är det till exempel självklart för oss att våldsutsatta papperslösa kvinnor och barn ska ges skydd från våld och att brottsoffer oavsett legal status ska kunna anmäla brott.”

Ulrika Årehed Kågström, Generalsekreterare Svenska Röda Korset

MÖTESPLATS FÖR PAPPERSLÖSA

Mötesplats för papperslösa är ett samarbetsprojekt mellan Svenska Röda Korset och Stockholms Stadsmission som startades år 2012. Projektet är treårigt och har möjliggjorts med medel från PostkodLotteriet. Syftet är att bidra till att minska den utsatthet som papperslösa och andra migrantgrupper lever i.

Genom projektet kan migranter få samhälls- och rättighetsinformation, språkträning, sjukvårdsupplysning, samtalsstöd, gemenskap och mycket annat på en fysisk mötesplats i Stockholm.

Under de snart tre år som mötesplatsen har existerat har verksamheten haft över fem tusen besök. Både vuxna och barn har deltagit i aktiviteterna.

Genom Mötesplats för papperslösa har vi mött flera hundra personer som lever i det vi kallar för skuggsamhället. ►

BEGREPPET ”PAPPERSLÖS”

I denna rapport har Svenska Röda Korset och Stockholms Stadsmission valt att främst använda begreppet papperslös. Med begreppet avses alla människor som befinner sig i Sverige utan tillstånd från staten att vistas här, det vill säga utan ”papper”.

Det kan vara människor som har fått avslag på sin asylansökan, människor som har blivit kvar i landet när visum eller annat tillstånd har gått ut eller andra som på icke konventionella vägar kommit in i Sverige, till exempel offer för människohandel. Även barn födda i Sverige av papperslösa föräldrar inkluderas.

Grundläggande är att oavsett skäl till papperslösheten är utsattheten densamma. Det är också viktigt att poängtera att papperslös inte är detsamma som att sakna giltigt pass eller id-handlingar.

”Vi möter dagligen papperslösa barn och unga i våra verksamheter. De tillhör en av samhällets mest utsatta grupper. Många saknar ett eget nätverk och vet varken vart de ska vända sig eller vilka rättigheter de har. Det saknas till exempel fortfarande riktlinjer och rutiner i skolan som omfattar gruppen barn till papperslösa. För att säkerställa att alla barn får en så god start som möjligt måste först och främst varje familj nås av informationen att deras barn har rätt till skolgång och att barnen kan känna sig trygga i skolan. Risken är stor att denna grupp unga fastnar i ett utanförskap innan de ens har hunnit ta steget in i vuxenvärlden.”

Marika Markovits, Direktör Stockholms Stadsmission

- Vi har sett att behoven av mat, kläder, hygienartiklar, mediciner, pengar till kollektivtrafikresor och boende är stora. Vi har också lärt oss att det här är ett alltför stort och komplicerat fenomen för att resurserna och stödet ska räcka hela vägen. Vi behöver vara fler som engagerar oss.

Till sommaren 2015 avslutas projektet och lärdomarna tas vidare in i nya satsningar hos Svenska Röda Korset och Stockholms Stadsmission.

Med den här rapporten vill Svenska Röda Korset och Stockholms Stadsmission synliggöra människor i vårt samhälle som inte syns. Att ge dem som inte kan höja sin röst för att påverka sin livssituation en möjlighet att med egna ord beskriva den. Vi hoppas också att rapporten bidrar till att beslutsfattare och opinionsbildare får upp ögonen för en utsatthet som inte hör hemma i ett välfärdssamhälle. ■

HUR MÅNGA MÄNNISKOR LEVER SOM PAPPERSLÖSA I SVERIGE?

Eftersom papperslösa personer inte förekommer i några register finns det heller ingen tillförlitlig statistik över hur många papperslösa som vistas i Sverige. I Social Rapport 2010 konstaterade Socialstyrelsen att det i viss forskning och mindre undersökningar finns uppskattningar att det kan röra sig om mellan 10 000 och 50 000 personer. Av dem är, enligt osäkra beräkningar, cirka 2 000 – 3 000 barn.¹

Då beräkningarna är från år 2010 kan man anta att antalet personer har ökat.

**Papperslösa barn har
rätt att gå i skolan!**

...sålder har alla barn i Sverige
...ng, även papperslösa barn.
... till förskoleklass, grundskola,
... samt särskola och skolskjuts.

**Ny lag ger papperslösa
rätt till sjukvård**

Från och med den 1 juli 2013 träder en ny lag
i kraft som ger papperslösa migranter laglig
rätt till viss subventionerad hälso- och sjukvård.

PAPPERSLÖSAS RÄTTIGHETER IDAG

Svenska Röda Korset och Stockholms Stadsmission vill säkerställa papperslösas rättigheter. Det är ett ställnings-tagande för humanitet och alla människors lika värde.

MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Enligt FN:s konventioner om de mänskliga rättigheterna är alla individer födda fria och lika i värde och rättigheter. Dessa grundläggande rättigheter har människan oavsett medborgarskap, alltså oberoende av vilken ställning man har i samhället eller om man lever papperslöst eller inte. Sverige har genom att ratificera de flesta av dessa internationella konventioner åtagit sig att respektera och värna de mänskliga rättigheterna.

FN har under åren vid flera tillfällen riktat kritik mot Sverige när det gäller papperslösas mänskliga rättigheter. Bland annat har FN:s barnrättskommitté,² FN:s rapportör om våld mot kvinnor³ och FN:s rapportör för rätten till hälsa⁴ lyft fram papperslösa som en särskilt utsatt grupp i Sverige, vars rättigheter inte skyddas tillräckligt.

PAPPERSLÖSAS RÄTT TILL VÅRD

I juli 2013 trädde ett nytt regelverk i kraft som reglerar papperslösas rätt till vård.

Papperslösa barn och unga under 18 år har rätt till kostnadsfri vård. De ska få hälso- och sjukvård samt tandvård på samma villkor som andra barn och unga bosatta i det landsting som de söker vård i.

Papperslösa vuxna, det vill säga personer som har fyllt 18 år, har liksom asylsökande rätt till subventionerad sjukvård och tandvård som inte kan anstå. I det inkluderas också mödrahälsovård (graviditetskontroller), vård vid abort och preventivmedelsrådgivning. Läkemedel som förskrivs på recept i samband med denna typ av vård subventioneras.

PAPPERSLÖSA BARNNS RÄTT ATT GÅ I SKOLAN

Sedan juli 2013 har papperslösa barn rätt att gå i skolan. Det innebär att alla papperslösa barn mellan 6 och 18 år har laglig rätt till skolgång. Rätten till utbildning innebär inte att barnen har skolplikt. I praktiken innebär det att när ett barn fyller sex år får han eller hon börja i sexårsverksamhet. Om en person börjar gymnasiet innan han eller hon fyllt 18 år, har man rätt att avsluta utbildningen – även efter det att man har fyllt 18. Ett papperslöst barn har även rätt till anpassad utbildning i särskolan och skolskjuts på samma sätt som andra barn. ■

INGEN SKYLDIGHET ATT LÄMNA UPPGIFTER TILL POLISEN

Tidigare hade skolstyrelsen samt socialnämnden en lagstadgad skyldighet att underrätta polisen om man kom i kontakt med en papperslös person, en så kallad underrättelseskyldighet. Denna skyldighet avskaffades år 2013, i samband med att papperslösa fick lagstadgad rätt till skola och sjukvård. Det var viktigt att säkerställa att papperslösa skulle kunna känna sig trygga i kontakten med berörda myndigheter.⁵

VÅRD SOM INTE KAN ANSTÅ

”Vård som inte kan anstå” är ett begrepp som används för att beskriva den omfattning av vård som landsstingen är skyldiga att erbjuda asylsökande och papperslösa. Begreppet är avsett att vara en utvidgning av den vård som definieras som omedelbar (akut vård). Vad som är vård som inte kan anstå, ska enligt Socialstyrelsen avgöras i det enskilda fallet av den behandlande läkaren eller tandläkaren.⁶

BARN OCH UNGDOMAR UTAN PAPPER

Papperslösa barn och ungdomar är en av samhälls mest utsatta grupper. De har inte själva valt sin livssituation och är helt beroende av sina föräldrar och andra vuxna.

Papperslösa barn och ungdomar har olika bakgrund och erfarenheter. Vissa har nyligen lämnat sitt hemland. Andra lämnade hemlandet för många år sedan och har levt merparten av sitt liv i andra länder. En del har aldrig ens besökt det som kallas hemland då de har fötts av papperslösa föräldrar i till exempel Sverige.

Det som är gemensamt för de allra flesta barnen och ungdomarna är otryggheten. Många papperslösa barn lever i isolering utan kontakt med andra jämnåriga eller andra vuxna än sina föräldrar. En del barn blir också lämnade ensamma hemma vid en tidig ålder då föräldrarna måste arbeta. Vittnesmål beskriver barn som utvecklar symtom på otrygghet såsom oro eller svårigheter att sova. Det finns också rapporter som visat på att barnen lever i riskzonen att utveckla psykisk ohälsa med bestående men.⁷ De skulle må bättre om de tillåts komma in i ett socialt sammanhang, om de bemöts som andra barn och får möjlighet till normalisering i en i övrigt krisartad livssituation. Att till exempel få gå i skolan och förskolan samt att få tillgång till vård vid behov är centralt.

RÄTT TILL SKOLA

Sedan 2013 har papperslösa barn rätt till skolgång i Sverige. Det är svårt att veta hur många av dessa barn som använder denna rättighet. Stockholms Stadsmission har gjort en rundringning till 51 kommuner i Sveriges tre största storstadsområden. I den uppger hälften av kommunerna att de har eller har haft papperslösa elever i grundskolan.⁸

Samma undersökning visar även på att det finns stora brister i hur kommunerna har förberett sig för att säkerställa att papperslösa barns skolgång blir så trygg som möjligt:

- Hälften av kommunerna uppgav att de inte hade gjort någon förberedelse alls.
- En tredjedel uppgav att de inte visste om de papperslösa eleverna får betyg.
- Sju av tio kommuner uppgav att de saknar särskilda rutiner för att hantera situationer då papperslösa barn far illa.

PAPPERSLÖSA BARNS RÄTT TILL FÖRSKOLA

Den nya lagstiftningen som ger papperslösa barn laglig rätt att gå i skolan inkluderar inte rätten att delta i förskoleverksamhet. I utredningar som föregick den nya lagen ingick förslag om rätten att delta vid denna typ av verksamhet. Man beskrev bland annat att barn i förskoleåldern tenderade att bli än mer isolerade på grund av ett större beroende av föräldrarna för att röra sig utanför hemmet. Därmed såg man ökad risk för att små barn som lever som papperslösa skulle osynliggöras än mer om de inte gavs möjlighet att gå i förskolan.⁹

Trots detta gavs inte papperslösa barn lagstadgad rätt att delta i förskoleverksamhet.

En del papperslösa barn bereds ändå plats på förskola av enskilda verksamheter eller kommuner. Godtycke styr om barnet får plats eller inte.

ÖKADE MÖJLIGHETER FÖR EN FRAMTID I SVERIGE

För en papperslös ungdom är möjligheterna i livet ytterst begränsade och framtidsutsikterna i Sverige små – trots att många är både födda och uppväxta här. En del har även hunnit gå ut gymnasiet. Men därefter tar det stopp, då papperslösa personer varken har rätt att vidareutbilda sig eller arbeta.

År 2014 ändrades utlänningslagen i syfte att ytterligare lyfta fram barnrättsperspektivet och framhålla principen om barnets bästa i prövningen av uppehållstillstånd. Vid en samlad bedömning av ett barns situation, finns en möjlighet att beviljas uppehållstillstånd om det finns "särskilt ömmande omständigheter", till skillnad från de tidigare högre ställda kraven på "synnerligt ömmande omständigheter".¹⁰ Längden på vistelsen i Sverige är en av omständigheterna som ska tas i beaktande. Det finns ingen tydligt fastslagen tidslängd, det väsentliga är vilken anknytning till Sverige barnet har fått under denna tid. Det framhölls att förändringen syftade till att möjliggöra att fler barn kan beviljas uppehållstillstånd.

I väntan på framtiden

När Francisca var tio år blev hennes mamma utsatt för sexuella övergrepp av en släkting. Mamman och dottern flydde och Francisca har nu bott tio år i Sverige.

Första gången vi fick avslag hade vi varit i Sverige i ungefär ett år. Vi bodde i en liten etta, jag och min mamma. Vi gick ganska ofta till kyrkan, det var skönt medan vi hade det jobbigt. Vi använde prästens adress för att kunna få post. En dag ringde hon och berättade att det hade kommit ett brev. Jag var hemma själv när mamma kom hem gråtande. Hon sa att de hade sagt nej, att vi inte fick bo här. Jag minns att jag var väldigt ledsen men också att jag blev rädd. Jag kände mig maktlös. Jag trodde att polisen skulle komma hem till oss och ta oss på en gång. Att se mamma så ledsen var också jobbigt. Det var bara vi två, även om vi hade släktingar så fanns de inte där för oss.

Jag hade börjat skolan och lärt mig språket och fått kompisar, många på min grundskola var väldigt hjälpsamma. Efter ett tag berättade jag för mina vänner om min situation. Jag valde att lita på dem för att kunna

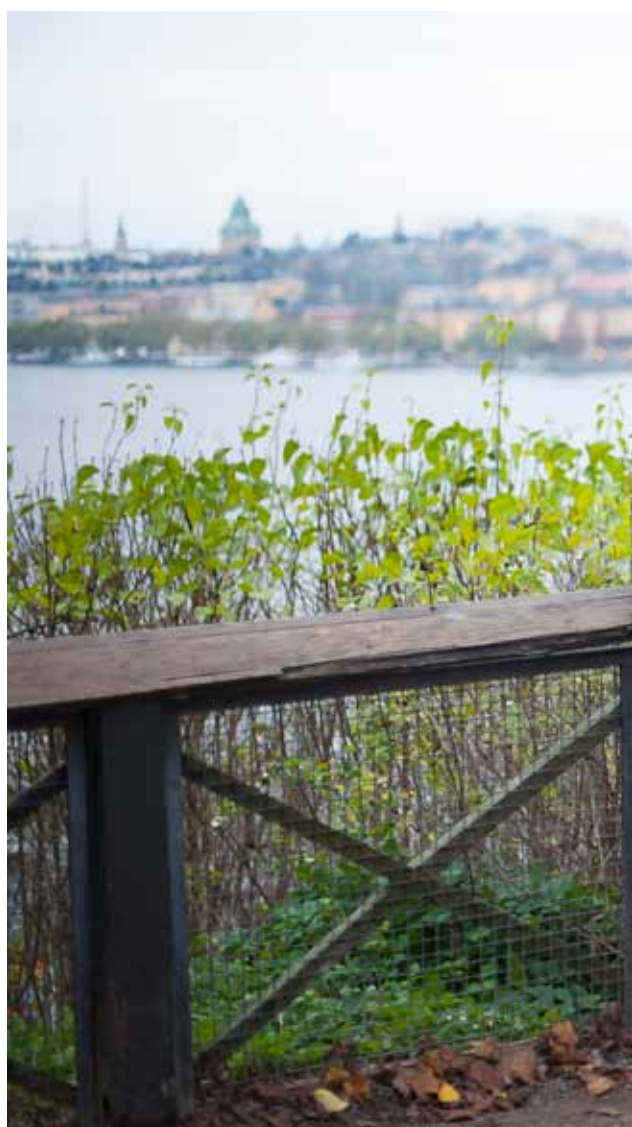

”Att ta studenten var en dröm som gick i uppfyllelse. Att ha gjort något här i Sverige, trots att jag var papperslös. Och att få se min mamma vara stolt var fantastiskt.”

prata ut, eftersom jag inte hade några syskon och det fanns saker jag kände att jag inte kunde berätta för min mamma. Det var en ganska galen tid, jag skolkade ganska mycket. Jag var rädd att polisen skulle komma till skolan. Jag gick också ganska ofta till skolsyster och pratade om hur jag kände, det hjälpte väldigt mycket.

Jag har alltid behövt ljuga, har alltid hamnat i jobbiga situationer. Framför allt i gymnasiet, där hade jag inte samma nära relation till lärarna som i grundskolan. Det var väldigt ensamt att inte ha några vuxna jag kunde vända mig till, förutom min mamma.

Jag har också väldigt svårt att släppa in nya män-

niskor i mitt liv. Det är därför jag har haft samma vänner sedan jag var liten. Det är svårt att lita på nya människor. Jag har träffat många människor här som har gjort det värre för mig, som har hotat att kontakta polisen till exempel. Och allt jag har sett som min mamma har fått gå igenom med männen hon har träffat. Det har varit tufft.

Nu har vi varit papperslösa i sex år. Jag har varit väldigt arg på min mamma i perioder, skyllt mycket av det som har hänt på henne. Det var ju inte jag som valde att vi skulle komma hit, det var hon.

Det jobbigaste har varit att flytta hela tiden. Vi

har alltid bott hos andra människor och vi har behövt flytta ofta. Och alla småsaker, som att inte kunna ha gymkort, bankomat kort eller bibliotekskort.

Jag och mamma hade pratat om hur det skulle bli om vi fick avslag igen och planen var att vi skulle åka tillbaka till vårt hemland. Men vi har ingenting där, absolut ingenting, och jag tror att min mamma är väldigt rädd för att återvända. Det är nog därför vi har stannat så länge. När jag gick i gymnasiet bodde vi hos en man som min mamma hade träffat. Han sa att han skulle hjälpa oss och trots att vi hade fått flera avslag trodde min mamma ändå att det fanns hopp. Mamma

har alltid haft hopp om att något ska förändras. Men jag tappade hoppet för länge sedan.

Ibland när jag gick på gymnasiet så kunde jag tänka: Varför pluggar jag så mycket när det ändå inte kommer att hjälpa mig? Min mamma sa alltid att jag skulle fortsätta studera, man vet aldrig. Men jag har alltid vetat att jag inte skulle kunna läsa vidare här i Sverige och jag vill studera vidare, för jag vill bli psykolog.

Att ta studenten var en dröm som gick i uppfyllelse. Att ha gjort något här i Sverige, trots att jag var papperslös. Och att få se min mamma vara stolt var fantastiskt. ■

De första tre dagarna pratade hon inte överhuvudtaget och personalen trodde att hon var dövstum. Men sen började hon prata lite med de andra barnen och hon har förändrats mycket på de här två månaderna.

Förskolan bryter isolering för papperslösa barn

Emine är 28 år och kom till Sverige i augusti 2011 tillsammans med sin man och då 1,5 år gamla dotter. De kom till Sverige för att söka asyl. Våren 2014 skickades hennes man tillbaka till hemlandet. Sedan dess lever Emine som papperslös tillsammans med sin dotter.

Det var en kvinna på Migrationsverket som berättade för oss att vi hade fått avslag. Det kändes som ett knytnävsslag i ansiktet. Vi var helt förstörda och bara grät och grät. Vi var absolut inte beredda på att få avslag men vi valde ändå att stanna, vi tänkte bara att det skulle vara bättre än att åka tillbaka.

Vår dotter började inte prata förrän hon var tre år gammal och jag märker att hon inte utvecklas som andra barn. När vi bodde i en annan stad fick hon plats på en förskola. Vi var jätteglada när vi fick beskedet. Men hon ville inte gå dit och när hon var där pratade hon inte med de andra barnen. Min man mådde väldigt dåligt under den här perioden. Han blev lätt arg, särskilt om jag och dottern skrattade och hade roligt. Han var inte så förut, men ju längre vi väntade desto värre blev det.

”Jag tänker inte längre än till imorgon. Så fort jag går ut genom den här dörren så kan de skicka tillbaka oss. Jag har ingen aning om hur länge vi kan leva så här. Hade jag haft någon som helst förhoppning om en framtid i vårt hemland skulle jag åka tillbaka.”

När jag pratade sista gången med min man var jag hos sjukgymnasten. Han ringde från polisen och sa att de tänkte skicka hem honom. Jag och min dotter gömde oss, så de hittade oss inte, sedan dess har vi varit papperslösa. Efter att min man har skickats hem fick jag höra från hans mamma att han anhölls så fort han klev av planet, men jag har inte hört något från honom. Nu frågar vår dotter var hennes pappa är och jag säger att han har åkt för att jobba.

Det känns viktigt att hon går i förskolan så att hon kommer ut och inte behöver vara med mig hela dagarna. Att hon får komma till en annan miljö och slippa känna min oro. Jag mår inte så bra och känner

mig väldigt orolig och stressad, jag vill inte att hon ska se det. Så fort jag ser en polis börjar mina knän skaka, till exempel. När hon är hemma med mig försöker jag upprätthålla en fasad, men hon känner att något är fel. Allt som händer runtomkring påverkar henne.

Först fick hon bara gå tre timmar om dagen, men jag tyckte inte att det räckte och har kämpat för att hon ska få vara där längre. Sedan två månader tillbaka går hon på en förskola hela dagarna i närheten där vi bor. En i personalen pratar mitt språk, så jag har förklarat för henne hur det ligger till.

De såg att hon har svårigheter att närma sig andra barn. De första tre dagarna pratade hon inte

REKOMMENDATIONER

- Ge papperslösa barn rätt till plats i förskola, på samma villkor som andra barn bosatta i kommunen.
- Garantera rätt till individuell prövning av utbildningsbehov och studiestöd för papperslösa barn så att de får den hjälp de behöver för att klara skolan.
- Säkerställ rutiner så att papperslösa barn får ut sina skolbetyg.
- Lättnaderna i utlänningslagstiftningen för barn måste få genomslag i praxis. Barnets totala vistelsetid, inklusive vistelsetiden som papperslös, bör få sådan betydelse att det blir lättare för papperslösa barn att stanna i Sverige. Tiden i skolan bör också få större betydelse.

överhuvudtaget och personalen trodde att hon var dövstum. Men sedan började hon prata lite med de andra barnen och hon har förändrats mycket på de här två månaderna. Jag blir så lycklig när jag ser hennes förändring, skolan har en enorm betydelse. Samtidigt ser jag att hon inte har utvecklats lika mycket som de andra barnen, men personalen på förskolan säger att jag måste ha tålamod och det gör mig lite lugnare. Personalen har stöttat mig och sagt att jag kan höra av mig om jag vill prata.

Jag är orolig för hur det blir om hon ska börja skolan. Hon har väldigt dåligt självförtroende och kan inte fatta egna beslut. Jag ser hur andra barn på ett

mer självklart sätt kan svara när de får frågor, det gör inte min dotter. Hon är blyg och vågar inte gå på toaletten själv, hon vill inte vara själv i något av rummen hemma. Jag tror att hon är orolig för att jag också ska försvinna, som hennes pappa. Men jag ser ändå att hon är lite tryggare och säkrare än tidigare.

Jag tänker inte längre än till imorgon. Så fort jag går ut genom den här dörren så kan de skicka tillbaka oss. Jag har ingen aning om hur länge vi kan leva så här. Hade jag haft någon som helst förhoppning om en framtid i vårt hemland skulle jag åka tillbaka. ■

FATTIGA OCH MED FÅ MÖJLIGHETER TILL HJÄLP

Många papperslösa lever i stor fattigdom med akut brist på pengar. För att tillgodose basala behov såsom boende, mat, kläder och mediciner är gruppen beroende av hjälp och stöd från andra människor och frivilligorganisationer. Erfarenhet från frivilligorganisationer visar också att ensamstående föräldrar med omsorgs- och försörjningsansvar för små barn drabbas hårdast av fattigdomen. Beroendet av andra för sin överlevnad skapar en stor otrygghet samt en situation där individer lätt kan utnyttjas och exploateras av andra människor för egen vinning.

OKLARA GRÄNSER FÖR KOMMUNERNAS SKYLDIGHETER

Papperslösa har mycket begränsade utsikter till stöd från samhället och möjligheten att få stöd skiljer sig från kommun till kommun. I vissa fall till och med mellan olika handläggare i samma kommun.

Enligt socialtjänstlagen har kommunen det yttersta ansvaret för att alla som vistas där ska få det stöd och den hjälp de är i behov av. Det betyder att alla som befinner sig i en kommun ska ha rätt till individuell prövning av sina behov,¹¹ även om de inte är hemmahörande i kommunen.¹²

Rent rättsligt råder det en viss otydlighet om var gränserna för kommunernas skyldigheter att hjälpa papperslösa går. Det finns således ett tolkningsutrymme i socialtjänstlagen att bistå papperslösa personer, vilket vissa kommuner använt för att bevilja stöd. Sannolikheten att en tydlig rättspraxis skapas inom området är mycket liten eftersom de papperslösa som nekas hjälp sällan överklagar besluten av rädsla att bli utvisade.¹³

Socialtjänsten har också ett ansvar att skydda ett barn som far illa, till exempel då barnet utsätts för våld eller andra övergrepp i hemmet. Denna skyldighet omfattar även papperslösa barn, men enligt Socialstyrelsen saknas det kunskap om de grundläggande sociala behoven hos gruppen, till exempel om behoven av skydd mot skadliga förhållanden, miljöer eller föräldrar med bristande omvårdnadsförmåga.¹⁴

Även detta riskerar att leda till otydlighet kring hur papperslösa barn ska ges stöd.

Malmö högskola genomförde 2009 en kartläggning av socialtjänstens kontakter med papperslösa. En iakttagelse från kartläggningen var att kommunerna hanterade ärenden som rörde papperslösa

på många olika sätt. När det gällde barn- och ungdomsärenden ansåg flera kommuner att det var rimligt att ta särskild hänsyn till papperslösa barn och deras familjer.¹⁵

Ofta hänvisade dock kommunerna barn- och ungdomsärenden till frivilligorganisationer eller samfund. Då denna undersökning gjordes år 2009 behövs nya kartläggningar samt systematiska undersökningar för att belysa dagens situation för papperslösa.

I MALMÖ GES PAPPERSLÖSA BARN STÖD PÅ SAMMA VILLKOR SOM BOSATTA BARN

Från den 1 januari 2014 gäller nya riktlinjer i Malmö stad kring handläggningen av stöd till papperslösa. I riktlinjerna står det att principen om barnets bästa, som den kommer till uttryck i barnkonventionen och socialtjänstlagen, kan användas för att välja den för barnet mest fördelaktiga lösningen i bedömningen av behovet av stöd. Det betyder, enligt Malmö stad, att papperslösa barn ska behandlas som om de vore bosatta i kommunen, alltså ha rätt till försörjningsstöd och bistånd på samma villkor som övriga barn i kommunen.¹⁶

Papperslös var jag än är

Salina är ett av många offer för en utbredd människohandel i regionen som hon kommer från, där kidnappare ofta kräver stora lösensummor av offrens familjer. Efter att ha blivit frisläppt av sina kidnappare flydde Salina till Sverige. Hon är idag 23 år och har varit i Sverige i ett år tillsammans med sina två barn.

I mars kom jag till Sverige och i maj fick jag veta att jag inte får stanna. Men jag fick höra att jag kan söka asyl igen om ett antal månader, så jag bestämde mig för att stanna. Men det är svårt.

Jag oroar mig alltid för mitt boende och det är jobbigt att behöva be andra människor om hjälp hela tiden. Än så länge har jag bott på fyra olika ställen. Jag har bland annat bott i ett hus i skogen, tillsammans med flera andra som också behövde hjälp.

Sedan i september bor jag hemma hos en turkisk man, på hans soffa. Jag känner inte honom sedan tidigare och organisationen Caritas hjälper mig att betala hyran. Men jag får bara bo där tills nästa vecka, då måste jag flytta och jag vet inte var jag ska ta vägen. Bara Gud vet vad som händer sedan. Mannen jag bor hos har flickvän och hon vill inte att jag bor där. Han är också rädd att barnen ska låta för mycket och att grannarna ska höra att vi är där och misstänka något. Särskilt nu när bebisen har kommit.

Jag har heller inga pengar att köpa mat för och det är inte lätt att ha en dotter som ber om något att äta hela tiden. Att som mamma inte kunna ge sitt barn mat är förkrossande. Nu har hon precis börjat förskolan och där får hon både lunch och mellanmål, men förut kunde jag bara ge henne mat två gånger om dagen. Jag brukade gå till Klara kyrka på morgonen när de delar ut måltider och där kunde jag få lite blöjor också. Ibland har jag fått mat av Svenska Röda Korset.

Så fort jag får tag i något att äta ger jag det till min dotter. Hon är väldigt smart och förstående, trots att hon bara är två år. När jag gråter är det ofta hon som tröstar mig. När hon frågar efter mat och ser på mig att jag inte har något att ge henne, då frågar hon inte mer. Som att hon förstår bara genom att titta på mig.

Jag vet inte hur länge jag kan leva så här, men vad ska jag göra? Jag har lämnat mitt land illegalt, om jag åker tillbaka hamnar jag i fängelse. Jag kom till Sverige för att jag hade hört att man tar emot flyktingar och att man kan leva ett normalt liv här. Men det blev inte alls som jag hade föreställt mig det. Samtidigt hjälper det inte att ångra sig, jag har ingenstans att ta vägen.

Det är många tankar som snurrar i huvudet. Jag tänker mest på barnen och hur länge jag kommer att orka tigga om hjälp. Jag känner ingen här som kan hjälpa mig. Jag är rädd och det påverkar mig väldigt mycket. Jag vågar inte prata med andra människor och håller mig mest för mig själv. När jag hör sirener är jag rädd att det är polisen som har kommit för att hämta mig. När de letade efter papperslösa i tunnelbanan stannade vi hemma och lämnade inte lägenheten. ■

REKOMMENDATIONER

- Alla barn ska ha rätt till socialt stöd och bistånd på samma villkor. Barnrättsperspektivet ska vara invägt i socialtjänstens bedömningar om bistånd till papperslösa. Papperslösa barn ska inte särskiljas från andra barn, då principen om likabehandling och barnets bästa ska vara vägledande för alla insatser rörande barn och unga.
- Utforma riktlinjer för ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen till papperslösa barn i samtliga kommuner.

”Så fort jag får tag i mat ger jag den till min dotter. Hon är väldigt smart och förstående, trots att hon bara är två år. När jag gråter är det ofta hon som tröstar mig. När hon frågar efter mat och ser på mig att jag inte har något att ge henne, då frågar hon inte mer. Som att hon förstår bara genom att titta på mig.”

Det är många tankar som snurrar i huvudet. Jag tänker mest på barnen och hur länge jag kommer att orka tigga om hjälp. Jag känner ingen här som kan hjälpa mig.

Att leva så här har varit väldigt stressande för hela familjen och min man har varit väldigt arg och irriterad. Han kunde vara lite på samma sätt i vårt hemland men efter att vi kom hit blev det värre.

Ett papperslöst liv i våld

Nermeen är 39 år och har två barn i åldrarna 14 och 17 år. De kom till Sverige för 4,5 år sedan för att söka asyl.

Min man och jag kom hit med våra barn i juni för snart fem år sedan och fick vårt första avslag i september samma år. Sedan har vi överklagat flera gånger men alltid fått nej. I alla beslut står det att de vet att det är farligt för oss att återvända till vårt hemland, men vi får ändå avslag och det känns tufft.

Det är inget alternativ att återvända och jag vet att om man väljer att stanna så kan man söka på nytt efter fyra år. Men att leva så här och inte veta, det

påverkar min hälsa, både psykiskt och fysiskt. Det är väldigt påfrestande. Ett tag hyrde vi ett litet rum där vi bodde alla fyra, men efter två år hade vi inte råd att betala hyran längre. Då fick vi kontakt med en kyrka. En av dem som jobbade där hade en sommarstuga som vi fick låna. Men det var inte meningen att man skulle bo där på vintern, det fanns inget indraget vatten och var kallt, så det var rätt jobbigt.

Att leva så här har varit väldigt stressande för hela familjen och min man har varit väldigt arg och

VÅLD I SVERIGE MOT PAPPERSLÖSA

Det har uppmärksammats i flera publikationer från Socialstyrelsen och även i statliga utredningar att kvinnor och barn med begränsade sociala, ekonomiska och politiska resurser,¹⁷ däribland papperslösa,¹⁸ löper större risk att bli utsatta för våld i Sverige. Faktorer som bristande språkkunskaper, begränsade sociala nätverk, isolering, få försörjningsmöjligheter samt dålig kunskap om sina rättigheter begränsar dessa kvinnors och barns resurser att ta sig bort från våldet.

RÄDSLOR FÖR ATT SÖKA HJÄLP

Många papperslösa kvinnor berättar även om stor rädsla för att söka hjälp eller att anmäla sina förövare på grund av risken för utvisning ur landet.¹⁹

Samtidigt beskriver de att männens hot om att anmäla kvinnan till polisen och därmed utsätta henne för risken att utvisas utnyttjas som ett effektivt maktmedel för att hålla kvinnorna och barnen kvar i förhållandena.²⁰

Även utanför familjen utnyttjas papperslösas situation och de utsätts för brott, men förövarna kan i princip räkna med att gå fria då papperslösa oftast inte vågar anmäla brotten. Det riskerar att främja en kultur av ansvars- och straffrihet för förövare.²¹

ETT VÄXANDE PROBLEM

Enkätstudier genomförda av forskare och studenter visar att det inte rör sig om enstaka fall av våldsutsatta papperslösa. Flera kommuner samt kvinnojourer bekräftar att de möter papperslösa i högre grad än tidigare.²²

Samtidigt säger både kvinnojourer och kommuner att det är svårt att placera dessa kvinnor och barn, då det saknas statlig finansiering. Det finns inom kommunerna även brist på kunskap och utarbetade riktlinjer om hur våldsutsatta papperslösa kvinnor ska tas omhand. Det leder till godtyckligt agerande och bristande rättssäkerhet. Konsekvenserna är att papperslösa

kvinnor och barn sällan får skydd undan fysiskt och psykiskt våld.

GÖTEBORGS STAD EFTERFRÅGAR FÖRBÄTTRADE VILLKOR OCH TYDLIGARE ANSVAR

I Göteborgs stads plan mot våld i nära relationer 2014–2016²³ skriver kommunen att en ansökan om stöd hos socialtjänsten från en papperslös person ska prövas i enlighet med principen om vistelsekommunens yttersta ansvar.

De skriver också att det är viktigt att alla våldsutsatta kvinnor, inklusive papperslösa, får skydd under det akuta inledande skedet och att detta skydd kan behållas fram tills det att hotet inte längre kvarstår. Samtidigt menar man att det fortsatt är oklart vad stöd i ett akut skede innebär i praktiken och under hur lång tid ett skede kan räknas som akut. Göteborgs stad efterfrågar därför också förtydliganden kring hur långt kommunens ansvar sträcker sig.

***”Om vi blir utvisade tillsammans, min man och jag,
har han sagt att han ska döda mig.
I vårt hemland finns det ingen som kan skydda mig,
där kan han döda mig som en hund, säger han.”***

irriterad. Han kunde vara lite på samma sätt i vårt hemland, men efter att vi kom hit blev det värre. Kanske på grund av vår pressade situation. Han började hota och slå oss. Jag försökte ha tålamod, för att hålla ihop familjen. Och eftersom vi hade fått avslag ville jag inte behöva handskas med ett problem till. Men för sex månader sedan slog han mig för sista gången. Det var den 18 maj. Han sparkade mig i revbenen, höll mig i håret och knuffade mig så hårt att jag ramlade in med ryggen i ett bord. Sedan svimmade jag och minns inte vad som hände sedan. Men jag vet att han höll mig inlåst i ett rum i flera dagar. Till slut åkte vi in till akuten. Han ville inte låta mig åka själv för att han var rädd att jag skulle berätta för personalen vad som hade hänt och han satt hela tiden bredvid mig på sjukhuset. Jag sa att jag hade ramlat nedför en trappa. Sedan misshandeln har jag två kotor i ryggen som sitter fel och det gör att jag inte kan sitta som vanligt och att det är svårt att gå.

Jag har kommit till Stockholms Stadsmission i två år nu och de har blivit som en familj för mig. Till slut berättade jag för personalen vad som hade hänt. Då tog de kontakt med socialtjänsten i kommunen där vi bodde, för att försöka få dem att hjälpa mig att flytta från min man. Men de sa att de inte kunde hjälpa mig för att jag var papperslös. Men personalen från Stadsmissionen stod på sig och tyckte inte att jag och mina barn kunde bli lämnade där vi var. Till

slut fick de ja och vi bestämde att de skulle komma och hämta mig och barnen medan min man var på vårdcentralen. Det kändes som en stor lättnad, att bli av med faran.

Efter att vi hade flyttat bestämde jag mig för att gå till polisen och anmäla min man. Jag var väldigt rädd att de skulle tvinga mig att lämna landet, men jag kände också att jag inte hade något kvar att förlora, jag hade redan förlorat så mycket. Barnen var inte med mig och jag tänkte att om de skickar hem mig får barnen i alla fall vara kvar. Men polisen har inte gjort något än utan sagt att de väntar på att domen mot min man ska falla. För varje kontakt jag har med myndigheterna är jag rädd att de ska kasta ut mig ur landet. Jag är ofta orolig och det har gjort att jag sover dåligt.

Om vi blir utvisade tillsammans, min man och jag, har han sagt att han ska döda mig. I vårt hemland finns det ingen som kan skydda mig, där kan han döda mig som en hund, säger han. Advokaten har sagt att min man förmodligen blir utvisad, men jag hoppas att jag och barnen ska få stanna. ■

REKOMMENDATIONER

- Klarlägg kommunernas ansvar för att tillförsäkra att även papperslösa kvinnor och barn skyddas från våld. Våldsutsatta papperslösa kvinnors och barns situation och utsatthet behöver synliggöras.
- Papperslösa brottsoffer ska kunna anmäla ett brott utan att riskera utvisning. Att förebygga, utreda samt lagföra brott bör ha företrädare framför ett brottsoffers migrationsstatus.

KVINNORS UTSATTHET I ASYLPROCESSEN

Personer som är i behov av skydd undan förföljelse har möjlighet att få asyl i Sverige. I Utlänningslagen specificeras vilken typ av grund till förföljelse som kan ge skydd. En av dem är förföljelse på grund av kön.²⁴ En kvinna kan ha skyddsbehov då den egna staten inte ger skydd undan våld från en manlig förövare, vid hot om könsstympning eller tvångsgifte. Asylskäl kan även innefatta risk för övergrepp utförda av militär, polis och andra myndighetsrepresentanter. Kvinnors behov av skydd kan till exempel ses som ett uttryck för strukturell maktobalans och avsaknad av jämställdhet mellan könen. Ett bristande statligt skydd mot ett sådant våld kan resultera i ett skyddsbehov.²⁵

KVINNORS ASYLSKÄL KOMMER INTE FRAM

Det finns även specifika svårigheter som kvinnor kan komma att konfronteras med under asylprocessen i Sverige. Det har konstaterats att kvinnor ofta kommer i ett underläge för att beslutande myndigheter inte beaktar kvinnors särskilda livsvillkor och situation under asylutredningen.²⁶

Ett återkommande dilemma som kvinnor vittnar om är svårigheten att på grund av allmänmänskliga, personliga eller kulturella skäl, berätta om upplevelser av våldtäkter, sexuellt utnyttjande och våld i nära relationer för Migrationsverket. Det innebär att de skäl som skulle kunna ge dessa kvinnor rätt till skydd i Sverige inte alltid kommer fram i asylutredning.

Kvinnor som har utsatts för fysiskt eller sexuellt våld i hemlandet, och som riskerar det i framtiden, hänvisas ofta till att skydd kan ges av rättsvårdande myndigheter i hemlandet.²⁷

Det kan vara så att ett sådant skydd finns uttryckt i den nationella lagen, men inte finns i praktiken. Den återvändande kvinnan riskerar att bli lika skyddslös som före flykten.

Han lade skulden på mig hela tiden, allt var mitt fel.
Efter ett tag började jag tänka att han hade rätt.

Allt för barnen

Nour är 38 år och har två barn, sex och fyra år gamla. Hon kom till Sverige för snart fyra år sedan för att fly undan sin man som slog henne och sin familj som förtryckte henne.

Jag kom hit för att jag ville leva ett fritt liv, fatta egna beslut, oberoende av någon annan. I mitt hemland var jag väldigt begränsad. Av samhället, av min familj och av min före detta man. Min man hjärntvättade mig, han ville inte att jag skulle vara en självständigt tänkande person. Efter ett tag kände jag att jag inte kunde fatta några egna beslut längre, jag kunde inte tänka klart och jag började tro på vad han sa. I hans ögon var jag inte lika mycket värd som han. Han var väldigt svår att tillfredsställa, han var aldrig nöjd, oavsett vad jag gjorde. Han uttryckte hela tiden ånger över att ha gift sig med mig och han såg hela tiden ner på mig. Jag räckte aldrig till. Han förolämpade mig, förtryckte mig, psykiskt och fysiskt. Och så slog han mig, ofta.

”Nu i efterhand ångrar jag att jag inte berättade allt, där och då. När det första avslaget kom blev jag väldigt chockad och tappade allt hopp. Vart skulle jag ta vägen? Jag kan inte återvända till det liv jag hade innan.”

► Vi var tillsammans i mer än tre år. Det var inte så bra i början heller men jag trodde att det skulle bli bättre, i stället blev det sämre. Han lade skulden på mig hela tiden, allt var mitt fel. Efter ett tag började jag tänka att han hade rätt. Sedan fick vi barn och jag tänkte att jag skulle stanna kvar för min sons skull. Men till slut utsattes även min son för våld, då blev det väldigt svårt för mig att fortsätta. Min familj sa att jag var tvungen att stanna hos honom och jag gav honom hela tiden nya chanser. Jag försökte med allt, jag försökte lämna honom, jag försökte till och med begå självmord. Jag var tvungen att försöka hitta en fristad. Helst vill jag glömma att jag gifte mig med någon som han.

Nu har jag två barn, min yngsta var bara sju månader när vi kom hit. Jag har en bror som bor här så jag kunde få turistvisum, men direkt när vi kom hit sökte jag asyl. Jag sa att jag kom till Sverige på grund av sociala skäl, att jag behöver ett nytt liv i frihet. Jag mådde väldigt dåligt under den här perioden och kände inte att jag kunde berätta allt. Jag har fortfarande väldigt svårt att prata om det.

Under mötet med Migrationsverket berättade jag väldigt lite om våldet. De ställde frågor om det, men jag vågade inte berätta. Jag skämdes. Mina barn var i samma rum, jag höll min yngsta son i famnen och jag klarade inte av att berätta allt inför dem. Men jag förstod inte att det skulle påverka beslutet, jag förstod inte att det var viktigt att berätta allt. Det var

ett väldigt formellt möte, det var svårt att öppna sig under de omständigheterna. De ställde frågor och jag svarade väldigt kort. Jag var orolig och rädd och ovan vid att sitta och berätta allt om mitt liv och mina familjeförhållanden för människor jag inte känner.

Nu i efterhand ångrar jag att jag inte berättade allt, där och då. När det första avslaget kom blev jag väldigt chockad och tappade allt hopp. Vart skulle jag ta vägen? Jag kan inte återvända till det liv jag hade innan. Till ett samhälle som förtrycker, till det helvete jag levde i då. Och om jag åker tillbaka nu så förlorar jag mina barn, enligt lagen i mitt hemland är det pappan som får vårdnaden.

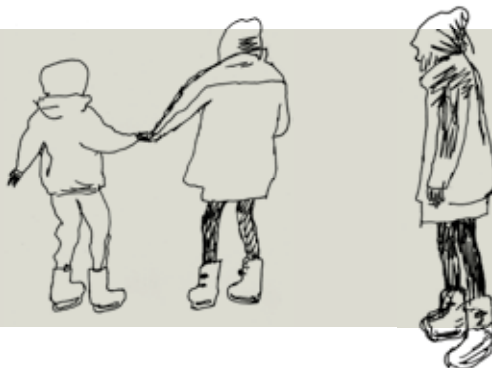
Jag har överklagat två gånger. Dagen när jag fick det sista avslaget började jag se framför mig vad som skulle hända om jag återvände. Vad som skulle hända med mina barn. Men om jag stannade, skulle polisen komma och hämta oss då? Jag drömmer ofta mardrömmar om att jag förlorar mina barn. De är så små, de behöver mig.

Ibland tänker jag att jag ska ta med mina barn och åka till ett annat land. Livet har varit svårt de senaste två åren. Overkligt. Men nu går mina barn i skolan och förskolan och det gör mig väldigt glad. Det är viktigt för mig att de får känna sig som andra barn.

Vad jag tänker om min framtid? Jag tänker att jag är beredd att offra allt för mina barns skull. Jag lever på hoppet att min situation ska förändras. Att åka tillbaka är inget alternativ. Det går inte. ■

REKOMMENDATIONER

- Genuskompetensen hos Migrationsverket och migrationsdomstolarna måste stärkas. Kvinnors asylskäl måste bli tillräckligt utredda, landinformation måste vara relevant ur ett genusperspektiv och den enskilda kvinnan måste ges utrymme och tid för att berätta om sina individuella skäl till behov av skydd.

Efteråt har han bittert förstått att det var ett stort misstag att göra som människosmugglarna rädde honom; att uppge fel namn till de svenska myndigheterna. När det kom fram att han hade ljugit om sitt namn litade de svenska myndigheterna inte längre på vad han sa i någon del av sin historia, trots att det han sa var sant.

POSTTRAUMATISKT STRESSYNDROM (PTSD):²⁸

Posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) är ett tillstånd som uppstår som fördröjd eller långvarig reaktion på ett trauma av exceptionellt hotande eller katastrofalt slag. Definitionsmässigt används diagnosen först fyra veckor efter traumat. Symtomen kan utvecklas efter ett långt fritt intervall. Karakteristiska symtom är flashbacks (återupplevande av den traumatiska situationen) dag- eller nattetid (som mardrömmar), ett fobiskt undvikande av situationer som påminner om traumat, samt generella ångestsymtom och försämrad affektkontroll.

Skadad för livet

Assim är snart fyrtio år och har varit i Sverige i drygt tre år. Han kom hit för att söka asyl tillsammans med sin fru och deras dotter. Han har väldigt svårt att prata om vad han har varit med om, men han har valt att berätta sin historia för sjuksköterskan Anne Sjögren på Rosengrenska/Svenska Röda Korset som han har haft kontakt med i flera års tid.

Det har gått tre år sedan Assim kom till Sverige med sin fru och sitt barn. Han minns tydligt när han fick sitt första avslag på sin asylansökan. Beskedet kom som en chock och han visste inte vad han skulle ta sig till. Den enda förklaringen han kunde komma på var att de svenska myndigheterna samarbetade med regimen i hans hemland. Flera gånger skadade han sig själv, vilket ledde till att han blev inlagd på sjukhus, på psykiatrisk avdelning.

Efteråt har han bittert förstått att det var ett stort misstag att göra som människosmugglarna rådde honom: att uppge fel namn till de svenska myndigheterna. När det kom fram att han hade ljugit om sitt namn litade de svenska myndigheterna inte längre på vad han sa i någon del av sin historia, trots att det han sa var sant. Det gjordes aldrig någon utredning kring vad han hade råkat ut för eller varifrån han hade fått alla sina skador.

Det var inte förrän han fick kontakt med Svenska Röda Korset som han till slut fick träffa en öron-näsa-hals-specialist som kunde konstatera att han har svåra skador i halsen som orsakar andningsbesvär och sväljproblem, men som tyvärr inte går att operera. Skadorna har han fått i sitt hemland, efter att ha blivit slagen och torterad av fängelsevakter. Som regimkritiker i sitt hemland var han känd bland myndigheterna. Till slut hittade de en anledning att arresteras honom.

Fängelsevakterna har slagit honom med batonger, sparkat mot hans huvud och hals, knäat honom och förstört hans tänder. Det kraftiga våldet har lett till att han ibland ser dubbelt och är känslig för ljus. Han har ofta domningar i armarna och händerna. De många skadorna, som sällan går att göra så mycket åt, plågar honom och han har tydliga symptom på PTSD, posttraumatiskt stressyndrom. Ångest, oro och mardrömmar plågar honom regelbundet och han

PAPPERSLÖSA SOM UTSATTS FÖR TORTYR

Sedan den 1 juli 2013 har papperslösa vuxna rätt till viss subventionerad vård.²⁹ Rättigheten inkluderar rätt till vård som inte kan anstå, mödrahälsovård, preventivmedelsrådgivning, vård vid abort, vård enligt smittskyddslagen och en hälsoundersökning. Landstingen har dock rätt att erbjuda vård upp till samma nivå som för bosatta med personnummer. Papperslösa barn har rätt till vård på samma villkor som bofasta barn. I den subventionerade vården som ska erbjudas papperslösa ingår bland annat psykiatrisk vård. Socialstyrelsens bedömning är att extra hänsyn bör tas till patientens vårdbehov om denne varit utsatt för tortyr eller andra allvarliga övergrepp.³⁰

Trots att papperslösa ska erbjudas subventionerad psykiatrisk vård är Svenska Röda Korsets vårdförmedlingars erfarenhet att papperslösa patienter nekas psykiatrisk vård i stor utsträckning. Ofta känner inte vårdgivarna till att begreppet "vård som inte kan anstå" är ett mer inkluderande begrepp än "akutsjukvård".

Papperslösa i behov av vård drabbas ofta hårt då de nekas sjukvård bland annat på grund av dålig kunskap om sina rättigheter samt bristande språkkunskaper. De vågar sällan argumentera för sin sak av rädsla för att bli anmälda till Migrationsverket eller polisen. Patienter med psykisk ohälsa drabbas extra hårt, eftersom den psykiska ohälsan i sig kan göra det svårt att fatta beslut och att ha kraft att agera för sin sak.

BRISTER I HANTERINGEN

Att inte kunna ge uttryck för sitt behov av vård är vanligt bland personer som lider av ohälsa på grund av att de har varit utsatta för tortyr.³¹ Att ha varit utsatt för tortyr och att riskera att bli utsatt på nytt då man återvänder till sitt hemland är en anledning till att en person har rätt att få asyl i Sverige.

Forskning visar att personer som har utsatts för tortyr eller trauman, ofta har större svårigheter att minnas och berätta om vad de har varit med om än andra.³² Det är därför nödvändigt att ta hänsyn till detta under själva utredningen. Migrationsverkets handläggare är instruerade att ha förståelse och respekt för att dessa personer kan ha svårt att minnas.

I praktiken är det dock inte alltid så – att en person inte minns eller kommer med felaktig information om en omständighet, kan få alltför stora konsekvenser för bedömningen av vad personen har varit med om. Migrationsverket och migrationsdomstolarna brister alltför ofta i det ansvar som åligger dem att utreda risken för tortyr – trots att det kan finnas starka indikationer på att den sökande har utsatts och riskerar att utsättas för tortyr på nytt. Dessa indikationer kan till exempel vara en detaljerad berättelse om tortyr, att personen kan visa på ärr som stämmer med berättelsen eller att det finns ett läkarintyg.³³

- ▶ har gjort flera självmordsförsök. Tortyren har skadat hans tillit till omvärlden, han har svårt att lita på människor han träffar.

När han först kom till Svenska Röda Korset var han förtvivlad både över sin situation och över sitt eget beteende. Han var orolig och aggressiv och kände att det ofta gick ut över hans familj. I perioder har han varit tvungen att vara ifrån dem, för att inte utsätta dem för sina utbrott. Nu, efter att ha haft kontakt med Svenska Röda Korset i två år, mår han

lite bättre. Sedan ett tag tillbaka har han kontakt med en psykolog.

Egentligen var det inte tänkt att de skulle stanna i Sverige, planen var att ta sig vidare till ett annat land. Men smugglarna rådde dem att stanna i Sverige och efter det sista avslaget har de stannat kvar. Att åka tillbaka är inget alternativ, det är inget val. Det går helt enkelt inte. Men att leva som papperslös är svårt. Han lever hela tiden med rädslan att bli hemskickad. Att leva som papperslös är både en bergochdalbana

”Att åka tillbaka är inget alternativ, det är inget val. Det går helt enkelt inte. Men att leva som papperslös är svårt.”

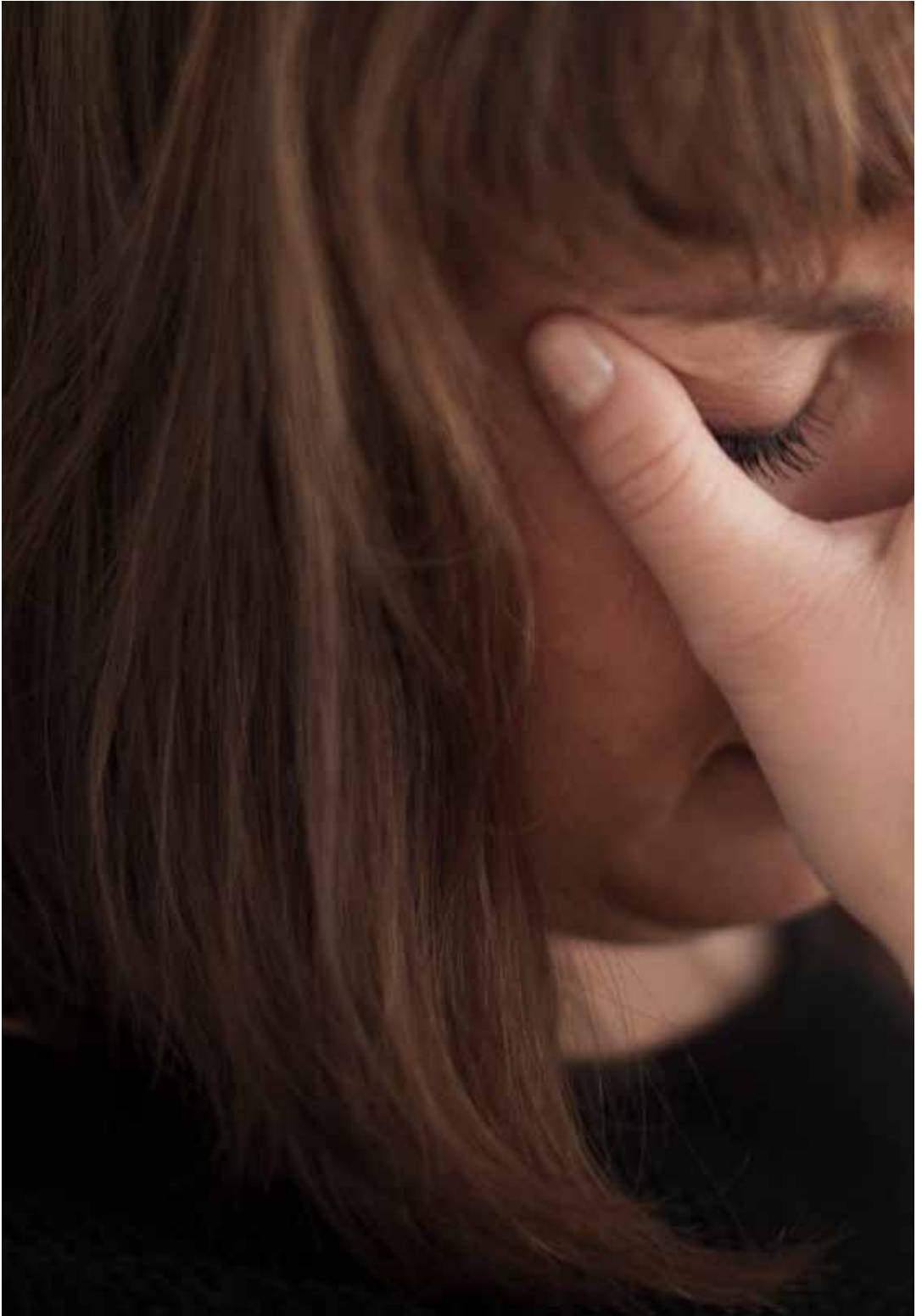

och ett vakuum. Han existerar, men han lever inte. Att känna att han inte kan påverka sin situation gör att han känner vanmakt, vilket är väldigt nedbrytande. Han känner inte att det är någon som räknar med honom, för de svenska myndigheterna är han ingen. Samtidigt är han otroligt tacksam mot Svenska Röda Korset och det stöd och den hjälp han har fått genom dem. Besöken hos psykologen har betytt väldigt mycket för honom.

Men vad han tänker om sin framtid vill han inte prata om. Frågan ställs flera gånger, men varje gång viker han undan med blicken. ■

REKOMMENDATIONER

- Säkerställ att alla vårdgivare har tillräcklig information om papperslösas rätt till sjukvård. Stärk också kompetensen om tortyr inom hälso- och sjukvården för att säkerställa att människor som utsatts för tortyr får tillgång till adekvat psykisk och fysisk vård.
- Stärk kompetensen om tortyr och trauman liksom konsekvenserna av dessa hos Migrationsverket, migrationsdomstolarna samt andra relevanta myndigheter. Det måste säkerställas att påståenden om tortyr och risk för tortyr utreds noggrant i asylärenden eftersom det kan ha en avgörande betydelse för utgången av ärendet.

SLUTSATSER

Svenska Röda Korset och Stockholms Stadsmission arbetar dagligen med att motverka utanförskap och utsatthet – Svenska Röda Korset på en lokal, nationell och global nivå medan Stockholm Stadsmission verkar lokalt i Stockholms län och Mälardalen. Tillsammans kan organisationerna förmedla ögonblicksbilder av hur utsatthet förändras över tid och även ge en unik insikt i hur de mest utsatta lever i det skuggsamhälle som har växt fram. Ett samhälle bestående av de "osynliga" människorna – de som officiellt inte finns här men som lever mitt ibland oss.

Med våra samlade erfarenheter från dagliga möten med dessa människor vill vi medverka till att synliggöra dem som vi i denna rapport kallar "papperslösa". Det är först genom att synliggöra gruppen som vi kan uppmana beslutsfattare till förändringar.

Nedan följer våra gemensamma rekommendationer och förslag till åtgärder för hur riksdagen, kommuner, landsting och andra myndigheter kan förbättra situationen för gruppen papperslösa:

BARN OCH UNGDOMAR UTAN PAPPER

- Ge papperslösa barn rätt till plats i förskola, på samma villkor som andra barn bosatta i kommunen.
- Garantera rätt till individuell prövning av utbildningsbehov och studiestöd för papperslösa barn så att de får den hjälp de behöver för att klara skolan.
- Säkerställ rutiner så att papperslösa barn får ut sina skolbetyg.
- Lättnaderna i utlänningslagstiftningen för barn måste få genomslag i praxis. Barnets totala vistelsetid, inklusive vistelsetiden som papperslös bör få sådan betydelse att det blir lättare för papperslösa barn att stanna i Sverige. Tiden i skolan bör också få större betydelse. Även barnets tid i skolan bör få större betydelse.

FATTIGA OCH MED FÅ MÖJLIGHETER TILL HJÄLP

- Alla barn ska ha rätt till socialt stöd och bistånd på samma villkor. Barnrättsperspektivet ska vara invägt i socialtjänstens bedömningar om bistånd till papperslösa. Papperslösa barn ska inte särskiljas från andra barn, då principen om likabehandling och barnets bästa ska vara vägledande för alla insatser rörande barn och unga.

- Utforma riktlinjer för ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen till papperslösa barn i samtliga kommuner.

VÅLD I SVERIGE MOT PAPPERSLÖSA

- Klarlägg kommunernas ansvar för att tillförsäkra att även papperslösa kvinnor och barn skyddas från våld. Våldsut-satta papperslösa kvinnors och barns situation och utsatthet behöver synliggöras.
- Papperslösa brottsoffer ska kunna anmäla ett brott utan att riskera utvisning. Att förebygga, utreda samt lagföra brott bör ha företräde framför ett brottsoffers migrationsstatus.

KVINNORS UTSATTHET I ASYLPROCESSEN

- Genuskompetensen hos Migrationsverket och migrationsdomstolarna måste stärkas. Kvinnors asylskäl måste bli tillräckligt utredda, landinformation måste vara relevant ur ett genusperspektiv och den enskilda kvinnan måste ges utrymme och tid för att berätta om sina individuella skäl till behov av skydd.

PAPPERSLÖSA SOM UTSATTS FÖR TORTYR

- Säkerställ att alla vårdgivare har tillräcklig information om papperslösas rätt till sjukvård. Stärk också kompetensen om tortyr inom hälso- och sjukvården för att säkerställa att människor som utsatts för tortyr får tillgång till adekvat psykisk och fysisk vård.
- Stärk kompetensen om tortyr och trauman liksom konsekvenserna av dessa hos Migrationsverket, migrationsdomstolarna samt andra relevanta myndigheter. Det måste säkerställas att påståenden om tortyr och risk för tortyr utreds noggrant i asylärenden eftersom det kan ha en avgörande betydelse för utgången av ärendet.

KÄLLOR & YTTERLIGARE LÄSNING

- 1 Socialstyrelsen (2010), *Social rapport 2010*.
- 2 UN Committee on the rights of the child (2011), *Consideration of reports submitted by States parties under article 12(1) of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography Concluding observations: Sweden, 23 January 2012CRC/C/OPSC/SWE/CO/1*.
- 3 UN Human rights Council (2007), *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Yakin Ertürk Addendum MISSION TO SWEDEN. Mission to Sweden, 6 February 2007, A/HRC/4/34/Add.3*.
- 4 UN Human rights council (2007), *Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, Mission to Sweden, 28 February 2007, A/HRC/4/28/Add.2*.
- 5 SOU 2010:5, *Skolgång för alla barn*.
- 6 Socialstyrelsen (2014), *Vård för papperslösa. Vård som inte kan anstå, dokumentation och identifiering vid vård till personer som vistas i landet utan tillstånd*.
- 7 Rädda Barnen (2008), *Barn utan papper-Jag vill bara landa! Rapport från Rädda Barnens projekt Utanpapper.nu, en hjälplinje för barn utan papper*.
- 8 Stockholms Stadsmission (2014), *Stockholms Stadsmissions Barn- och Ungdomsrapport 2014. Andra årgången. Tema: Barn till papperslösa*.
- 9 SOU 2007:34, *Skolgång för barn som ska avisas eller utvisas*.
- 10 Prop. 2013/14:216, *Särskilt ömmande omständigheter*.
- 11 Socialtjänstlagen (2001:453), 2 kap 1 §.
- 12 Rädda Barnen (2014), *Utanför nästan allt. En vägledning till stärkt socialt stöd för barn utan papper*.
- 13 Stockholms Stadsmission (2014), *Stockholms Stadsmissions Barn- och Ungdomsrapport 2014. Andra årgången. Tema: Barn till papperslösa*.
- 14 Socialstyrelsen (2010), *Socialrapport 2010*.
- 15 Socialstyrelsen (2010), *Social rapport 2010*.
- 16 Malmö stad Stadskontoret (2013), *Riktlinjer för handläggning av försörjningsstöd och ekonomiskt bistånd för livsföring i övrigt*.
- 17 SOU 2012:45, *Kvinnor och barn i rättens gränsland*.
- 18 SOU 2014:49, *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga. Förslag för ett effektivare arbete*.
- 19 Stockholms Stadsmission (2014), *Stockholms Stadsmissions Barn- och Ungdomsrapport 2014 Andra årgången. Tema: Barn till papperslösa*.
- 20 Oskarsson Marianne (2014), *Frihet från våld i juridiken och praktiken – En studie om papperslösa kvinnors möjlighet till skydd undan våld*. Teologiska Institutionen, Uppsala Universitet.
- 21 PICUM (2012), *Strategies to End Double Violence Against Undocumented Women – Protecting Rights and Ensuring Justice*.
- 22 Björngren Cuadra, C & Staaf, A (2012), *Public social services' encounters with irregular migrants in Sweden. Amid values of social work and control of migration*, European Journal of Social Work. Nr. 10, 2012. s. 1785–1805 och Gindl Gyllström, C (2012), *Kvinnojourer – en plats för alla våldsutsatta kvinnor? Institutionen för genus, kultur och historia, Södertörns Högskola*.
- 23 Göteborgs stad (2013), *Göteborgs stads plan mot våld i nära relationer 2014–2016*.
- 24 Utlänningslagen (2005:716), 4 kap 1 §.
- 25 Prop. 2005/06:6, *Flyktingskap och förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning*.

26 Zamacona Aguirre, M (2008), *Riktlinjer för utredning och bedömning av kvinnors skyddsbehov. Ett fungerande verktyg?*, Svenska Röda Korset.

27 Svenska Röda Korset (2014), *Tortyrskador i asylprocessen under lupp. Hur värderas tortyrskador i den svenska asylprocessen och vad krävs för att få skydd?*

28 Socialstyrelsens definition av posttraumatiskt stressyndrom, <http://www.socialstyrelsen.se/riktlinjer/forsakringsmedicinsktbeslutsstod/posttraumatisktstressyndrom>.

29 Lag (2013:407) om hälso- och sjukvård till vissa utlänningar som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd.

30 Socialstyrelsen (2014), *Vård för papperslösa. Vård som inte kan anstå, dokumentation och identifiering vid vård till personer som vistas i landet utan tillstånd*.

31 Svenska Röda Korset (2014), *Tortyrskador i asylprocessen under lupp. Hur värderas tortyrskador i den svenska asylprocessen och vad krävs för att få skydd?*

32 Cohen, Juliet (2001), *Questions of Credibility: Omissions, Discrepancies, and Errors or recall in the Testimony of Asylum Seekers*, International Journal of Refugee Law, vol. 13, No. 3, 2001.

33 Svenska Röda Korset (2014), *Tortyrskador i asylprocessen under lupp. Hur värderas tortyrskador i den svenska asylprocessen och vad krävs för att få skydd?*

Røda Korset finns i 189 länder och ar världens størsta mänskliga skyddsnät. Svenska Røda Korset är Sveriges främsta humanitära katastroforganisation. Vårt uppdrag är att förhindra och lindra mänskligt lidande, skydda liv och hälsa och säkerställa respekten för varje människas värdighet. Vår vision är att ingen ska lämnas ensam i en katastrof.

www.redcross.se

STOCKHOLMS STADSMISSION

Stockholms Stadsmission har verksamhet för barn, unga och vuxna i social utsatthet, hemløshet, missbruk och psykisk ohälsa. Vi bedriver också skolverksamhet och sociala företag. Vår vision är ett mänskligare samhälle där alla har makt att forma sina egna liv.

www.stadsmissionen.se

Svenska Röda Korset och Stockholms Stadsmission arbetar dagligen med att motverka utanförskap och utsatthet. Tillsammans kan vi förmedla ögonblicksbilder av hur utsatthet förändras över tid och även ge en unik insikt i hur de mest utsatta lever i det skuggsamhälle som växt fram. Ett samhälle bestående av de ”osynliga” människorna – de som officiellt inte finns här men som lever mitt ibland oss.

Med våra samlade erfarenheter från dagliga möten med dessa människor vill vi medverka till att synliggöra de som vi i denna rapport kallar ”papperslösa”. Det är först genom att synliggöra gruppen som vi kan uppmana beslutsfattare till förändringar.

Rapporten är producerad med stöd från PostkodLotteriet.

PostkodLotteriet har ej deltagit i produktionen och ansvariga för innehållet är Svenska Röda Korset och Stockholms Stadsmission.